

Arheološko nalazište Veliko brdo, Kalošević

Ago Mujkanović i Admir Agić, Tešanj 2018. godina

Rezime. Arheološko nalazište Veliko brdo smješteno je u sjevernoj Bosni, općina Tešanj na brdu u sjeverozapadnom dijelu općine Tešanj. Prijašnjim istraživanjima potvrđeno je korištenje ove lokacije još u neolitsko doba kao i kontinuitet u kasnijem korištenju i boravku ljudi. Lokacija je smještena blizu drugih arheoloških lokacija (npr. neolitska lokacija Malo brdo) sa kojima se može dovesti u kontekst, što je čini odličnim kandidatom za buduća istraživanja. Zanimljivo je da je lokacija Veliko brdo najzapadnija lokacija vinčanske kulture do sada otkrivena. U mjesecu oktobru 2018. godine u organizaciji Muzeja u Tešnju a u okviru projekta zaštite arheoloških lokacija općine Tešanj ovo nalazište je ponovo aktuelizirano i pripremljeno za dalja istraživanja.

Osnovni podaci

Vrsta nalazišta: neolitsko naselje

Oznaka nalazišta: AN-TES-021

Koordinate: 44.65069, 17.88777

Nadmorska visina: 213 m

Naziv parcele: Veliki grič

Oznaka parcele: 441

Površina parcele: 1027 m²

Vlasništvo: Porodica Hatkić

Uvodni dio. Područje općine Tešanj, kao i njena šira okolina, sjeverna Bosna, ima izuzetno bogatu prošlost doseljavanja i življenja. Tragove svog kretanja i zadržavanja na ovome prostoru ostavili su još paleolitski lovci i sakupljači, iz roda homo, čak i dosta prije dolaska Homo sapijensa, naših direktnih predaka u Europu. Sjeverna Bosna se geografski nalazi u okviru centralnoeuropskog panonskog bazena i to na njegovoj južnoj granici. Centralnoeuropski panonski bazen zatvoren je planinskim lancima Karpata, Dinarida i Alpa, osim na mjestima gdje najveća europska rijeka Dunav ulazi, tj. izlazi iz bazena. Sjeverna Bosna je geografska regija ograničena planinskim lancem Dinarida sa juga, rijekom Drinom sa istoka, rijekom Savom sa sjevera i rijekom Unom sa zapada.

SLIKA – Položaj sjeverne Bosne u Centralnoeuropskom panonskom bazenu

Rijeka Bosna je od najstarije prošlosti važna prirodna komunikacija između panosko-

podunavskog prostora na sjeveru, te unutrašnjosti dinarskog područja, odnosno jadranskog zaleđa i istočne obale Jadranskog mora. Doline pritoka Bosne, Usora i Spreča, bile su važni migracioni pravci, kao i rijeka Ukrina koja povezuje ovaj teritorij sa rijekom Savom i dalje na sjever. Novija istraživanja su pokazala da se elementi kontinuiteta i homogenosti fenomena materijalne kulture češće nalaze kod zajednica koje su smještene u izoliranijim prostorima ili prostorima koji se ponovo naseljavaju, odnosno rekoloniziraju.

SLIKA – Položaj općine Tešanj u sjevernoj Bosni

Na osnovu do sad raspoloživih podataka i analiza, može se zaključiti da je područje sjeverne Bosne bilo intenzivno naseljavano i naseljen prostor tokom pleistocena. Osnovni dokaz tome je veliki broj arheoloških lokaliteta u dolinama rijeka i njihovih pritoka koje su gusto raspoređene, na kojima su pronađeni artefakti iz raznih doba. Pronađeni artefakti često su izmješani u slojevima zbog poznatih prirodnih djelovanja, kao i na većini

lokaliteta jugoistočne Europe. Ovo mješanje slojeva i artefakata dodatno otežava kreiranje osnove stratigrafske analize arheološkog lokaliteta. Oko 7.000. godine p. n. e. nastaje tzv. „klimatski optimum“, tokom koga se tope ledničke mase u Europi, pojas četinarskih šuma se pomjera ka sjeveru. Klima se menja, postaje topla i vlažna što je pogodovalo listopadnim šumama koje se šire u jugoistočnoj Europi. Ostaci flore i faune sadrže kosti sisara, ptica, riba, ljušturu puževa.

SLIKA – Rasprostanjenost Starčevačke kulture

Na prostoru centralnog Balkana nosioci rano i srednje neolitske kulture pripadali su Starčevo-Kereš-Kriš kulturnom kompleksu. Ovaj naziv označava tri bliske kulture: starčevačku, kerešku i krišku koje su obuhvatale područje današnje jugoistočne Mađarske, Srbije i Rumunije. Starčevačka kultura, koja je naziv dobila po lokalitetu Starčevo, razvila se u veoma važnom periodu napretka čovečanstva, kada je počela proizvodnja hrane. Početkom neolita ljudi su još uvijek živeli u grupama, koje su činili članovi porodice, prikupljali su hranu u sezonskim pohodima i polako se privikavali na život na jednom mjestu.

Starčevačka kultura je donijela znanja koja će biti veoma značajna za naredni period. Ljudi su živeli u zemunicama i nadzemnim kućama, pravili su izuzetno kvalitetnu keramiku tankih zidova, ukrašenu geometrijskim motivima, statue stubaste forme, koje podsećaju na vinčanske figurine.

Na vezu između starčevačke i vinčanske kulture upućuju oblici keramike i figurine, kao i stambeni objekti i teritorija koju su obuhvatale, iako u arheologiji postoji i druga hipoteza o nastanku vinčanske kulture, po kojoj je značajnu ulogu imao uticaj ili migracija sa jugoistočnog Balkana¹. Matična

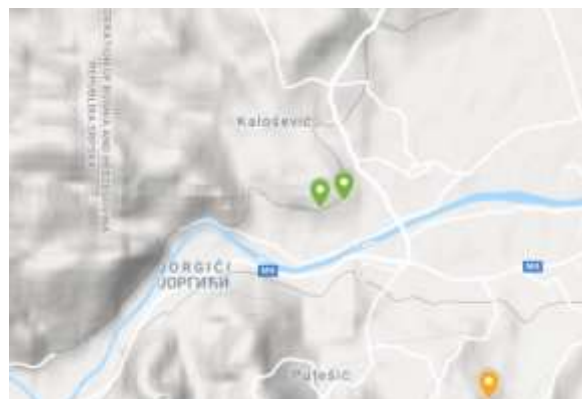
oblast Vinčanske kulture obuhvata prostor centralnog Balkana, a u trenutku kada je dostizala vrhunac podudarala se sa teritorijom koju je u mlađem i srednjem neolitu obuhvatala starčevačka kultura.

SLIKA – Rasprostanjenost Vinčanske kulture

U jugoistočnoj Europi od početka neolita do njegove najznačajnije epohe, Vinčanske kulture, prošao je cijeli milenijum. Vinčanska kultura predstavlja mlađeneolitsku i ranoeneolitsku kulturu jugoistočne Europe (između prvih vijekova 5. milenijuma pre nove ere i prvih vijekova 4. milenijuma prije nove ere). Prostirala se od srednjeg Potisja na sjeveru do Skopske kotline na jugu i od rijeka Usore i Bosne na zapadu do Sofijskog bazena na jugu, odnosno obuhvatala je teritorije današnje Srbije, Rumunije, Makedonije i Bosne i Hercegovine. Vinčanska kultura je bila tehnološki najnaprednija prahistorijska kultura u svijetu. Najranija metalurgija bakra u Europi potiče sa vinčanskog lokaliteta Belovode u istočnoj Srbiji.

Opis lokacije. Lokacija na manjoj zaravni uzvišenja na lijevoj obali rijeke Usore, na istočnoj terasi brda. Lokacija danas prekrivena šumarkom i presječena lokalnim putem.

SLIKA – Topografska mapa lokacije prikazana pomoću Google maps

¹ Praistorija jugoslovenskih zemalja II (1979.)

SLIKA – Mapa lokacije prikazana pomoću Google maps

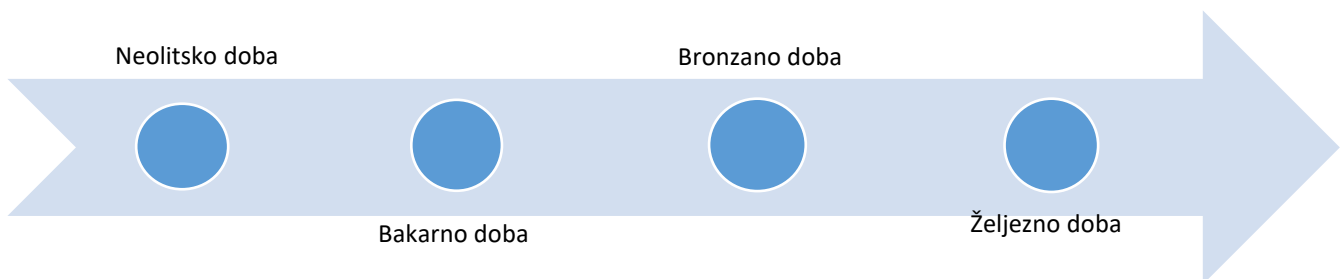
SLIKA – Pogled na lokaciju sa juga

Pogled sa lokacije prema zapadu

Nalazi na lokaciji. 1961. godine. istraživanje vršio A. Benac i njegovog tima, a nakon njih i B. Belić. Uz njen južni i istočni rub brda otkriveni tragovi neolitskog naselja – kreneni odbici, kameni odbici i oklesivanje oblikovane sjekire, motike, uz rijetke fragmente keramike. Pri oranju razoreni objekti građeni od pečenog lijepa sa pljevom i otiscima drvene armature.

Zaključak. Predhistorijsko naselje klasificirano kao mlađa faza vinčanske kulture. Vinčanska naselja su pretežno višeslojna. Po položaju malo se razlikuju od starčevačkih, podižu se na rečnim terasama sa padom ka reci, na osunčanim padinama ili kosama. U mlađim fazama naselja se podižu na strmim i teško pristupačnim brežuljcima ili stjenama. Neka od ovih naselja bila su utvrđena. Lokacija malo brdo odgovara ovom standardnom opisu vinčaskih naselja. Na navedenom području, predstavljena je svojom perifernom, dosta osiromašenom varijantom, sa skromnijim sadržajem. Vodeći keramički element predstavljaju bikonične zdjele i posude na nozi, te kanelirani ornamenti². Vinčanska kultura na ovom prostoru je kasnoneolitska ili ranobakarna kultura. Lokacija bi mogla biti stara bar 5.000 godina.

SLIKA – Dijagram koji prikazuje doba kada je lokacija bila naseljena/korištena

² M. Vasić: Preistorijska Vinča I (1932.)